

Ante Batistić i Marko Kolić

(Preddiplomski studij povijesti Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Zagreb)

SLUČAJ *ARCUS*: PRILOG POZNAVANJU POLITIČKE I GOSPODARSKE POVIJESTI RATNE SLAVONIJE

UDK 329(497.5 Valpovo)HDZ“1990/1995“
339(497.5 Valpovo)“1990/1995“

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 9. 1. 2018.

U radu autori analiziraju ključne probleme inozemnih ulaganja u Valpovu u periodu od 1990.-1995. i političku krizu u redovima Hrvatske demokratske zajednice koja je snažno utjecala na ishod čitavog slučaja. Autori su koristili izvorno arhivsko gradivo i onodobnu novinsku periodiku. Nastojali su, na primjeru Pilot-projekta Valpovo i afere Arcus, pojasniti obilježja političke i gospodarske situacije na području istočne Slavonije tijekom Domovinskog rata.

Ključne riječi: Arcus, Pilot-projekt Valpovo, gospodarski kriminal, Hrvatska demokratska zajednica, inozemna ulaganja, Valpovo, Domovinski rat

Uvod

U radu autori analiziraju slučaj koji je važan za razumijevanje funkcioniranja gospodarskog sustava u ratnoj Hrvatskoj. U pisanju rada koristili smo se dostupnom arhivskom građom i tadašnjom periodikom. Pretraživanjem arhivskog gradiva i novinskih članaka pokušali smo prikazati jedan do danas neistražen slučaj, koji je hrvatskoj javnosti, pa i znanstvenoj zajednici, uglavnom nepoznat. Politički, gospodarski i društveni odjeci slučaja *Arcus* nesumnjivo upućuju na zaključak prema kojem je gospodarski sustav u Hrvatskoj dobrim dijelom bio obilježen političkim utjecajem i nesređenom zakonskom regulativom. Kako je već navedeno, rad se temelji na izvornom arhivskom gradivu,

odnosno na do sada nekonzultiranoj dokumentaciji iz različitih pismohrana.¹ Važan izvor za naš rad bila je i tadašnja periodika.²

Projekt *Arcus*

Realizacija projekta *Arcus* u gradu Valpovu na prostoru istočne Slavonije u mnogočemu predstavlja reprezentativni slučaj za razumijevanje gospodarskog života ratne Hrvatske, posebno sveprisutnog utjecaja politike, delikatnosti inozemnih ulaganja i često tendenciozne i senzacionalizmom vođene medijske interpretacije događanja. Osim toga, slučaj se tiče i gospodarskog kriminala. Pod tim pojmom podrazumijeva se sveukupna cjelina počinjenih i dokazanih kaznenih djela u gospodarskom poslovanju na nekom području i u određeno vrijeme. Točnije, slučaj prijevare ili prikriivanja činjenica u svrhu zablude poslovnog partnera i oštećenja njegovog imovinskog stanja, označava se kao kazneno djelo i kažnjava se zatvorom.³

Tijekom druge polovine 1991. snage JNA započele su intenzivni prodor na istočnim hrvatskim granicama. Nakon uspješne operacije zauzimanja Vukovara u studenom 1991., snage JNA nastavile su prodor u zapadnije krajeve istočne Slavonije, prema Osijeku i Vinkovcima.⁴ Valpovo i Valpovština bili su zahvaćeni ratnim razaranja i velikim štetama za grad i čitavo stanovništvo, stoga se postavilo pitanje obnove grada i organizacije tima koji će koordinirati obnovu. Izvršno vijeće skupštine Valpovo tada je imenovalo Centralni projektni tim. Tim je bio sastavljen od stručnih ljudi koji su bili vezani uz gospodarstvo i industriju, poput Darka Medveda i Vlade Jelkića.⁵

Jedan od posebno devastiranih objekata bio je valpovački dvorac, spomenik kulture i povijesni simbol Valpovštine. Obnovu dvorca vodilo je poduzeće *Izgradnja*, koje se početkom 1991. zbog financijskih problema našlo u stečaju. Izvršno vijeće grada Valpova tada je odlučilo da će obnovu preuzeti novoo osnovano poduzeće *Arcus Holding*.⁶

Vlasnik *Arcusa* bio je Franz Weissenberger, rodnom iz Marijanaca u Slavoniji. Nakon završetka Drugog svjetskog rata njegova obitelj imala je velikih

¹ Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), Zagreb, Tajništvo; Vlada Republike Hrvatske (VRH), Zagreb; Zbirka Vladimira Šeksa (ZVŠ), Zagreb.

² *Arena*, Zagreb, 1992.-1994., *Danas*, Zagreb, 1992.-1994., *Glas Slavonije*, Osijek, 1992.-1995., *Globus*, Zagreb, 1992.-1994., *Slobodna Dalmacija*, Split, 1993., *Večernji list*, Zagreb, 1992.-1995. i *Vjesnik*, Zagreb, 1992.-1995.

³ „Gospodarski kriminal“, Poslovni dnevnik, pristup ostvaren 13. VI. 2017., <http://www.poslovni.hr/leksikon/gospodarski-kriminal-1910>.

⁴ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj* (Zagreb: Golden marketing, 2005), 121-122.

⁵ V. V., „Definirana projektna zadaća“, *Glas Slavonije*, 5. V. 1992., 10.

⁶ V. M., „Sporna obnova dvorca“, *Glas Slavonije*, 30. VII. 1993., 7.

problema s vlastima zbog njemačkog podrijetla, te su 1956. odlučili otići u Köln.⁷ U tom gradu je zajedno s ocem pokrenuo zidarski obrt koji se, zahvaljujući obujmu posla, razvio u koncern *Weissenberger AG*.⁸ No, 1970-ih godina njemačku građevinsku industriju pogađa velika kriza, koja nije mimoišla ni Weissenbergerove, ali uspjeli su se oporaviti i ponovno pokrenuti poduzeće. Nakon uspostave samostalne Hrvatske odlučio se vratiti i pokrenuti posao, radi čega osniva *Arcus Holding* s poslovnicama u Valpovu i Kölnu. Najava o ulaganju 650 milijuna DEM u ratom pogođenoj Hrvatskoj obećavala je prosperitet Valpova, Donjeg Miholjca i Našica.⁹ Na temelju podataka sa sjednice Predsjedništva HDZ-a održane 4. rujna 1993. može se zaključiti kako je sav kapital kojim je Weissenberger raspolagao došao od inozemnih ulagača.¹⁰ Prema riječima Ružice Matoušek, Weissenbergerove bliske suradnice, o kojoj će kasnije biti nešto više riječi, Weissenberger se za ulaganje u Hrvatskoj zadužio u Njemačkoj za 30 milijuna DEM.¹¹ Gospodarski plan poduzeće je započelo realizacijom *Pilot-projekta Valpovo*, vrijednog oko 100 milijuna tadašnjih njemačkih maraka (DEM). Prvi dio projekta, orijentiran na grad, bio je izgradnja stambeno-poslovnih prostora, banke, robne kuće, ugostiteljskih prostora, športsko-rekreacijskog objekta, garaža i parkirališta. Drugi *pilot-projekt* obuhvaćao je obnovu poljoprivrede na području Valpova, Donjeg Miholjca i Našica. Radilo se o pokretanju organizirane proizvodnje voća i povrća, uzgoju purana te izgradnji infrastrukture za njihov plasman na tržište. Projekt bi donio pet tisuća novih radnih mjesta i godišnji devizni priljev od 237 milijuna DEM.¹²

Važno je istaknuti da su za Weissenbergerova ulaganja značajnu ulogu odigrala njegova poznanstva s hrvatskim političarima, među kojima su se isticali Tomislav Šutalo, savjetnik predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana, i Stjepan Čamagajevac, gradonačelnik Valpova. Zahvaljujući svojim ambicioznim projektima i Šutalu, stekao je simpatije kod predsjednika Tuđmana, koji mu je 30. ožujka 1991. dao *zeleno svjetlo* za početak *Pilot-projekta Valpovo*. Weissenbergerovom utjecaju išlo je u prilog vladino imenovanje koordinatorom za strana ulaganja, čime je njegova pojava na hrvatskoj gospodarskoj sceni dobila dodatnu snagu.¹³

⁷ Marko Franjić, „Dok mi Nijemci obnavljamo Valpovo, gospoda hrvatski ministri spavaju!“, *Globus*, 26. III. 1993., 13-15.

⁸ Dušanka Figenwald, „Nudim im 650 milijuna DEM, a oni ni slova“, *Arena*, 10. IV. 1993., 30-31.

⁹ Isto.

¹⁰ ZVŠ, HDZ/Predsjedništvo/Zapisnik sa sjednice održane 4. IX. 1993.

¹¹ Svetozar Sarkanjac, „Zašto sam pobjegla iz Valpova“, *Glas Slavonije*, 5. VIII. 1993., 8.

¹² Figenwald, „Nudim im 650 milijuna DEM, a oni ni slova“, 30-31.

¹³ Gordan Nuhanović, „Saborski zastupnici optužuju“, *Danas*, 21. XII. 1993., 26-27.

Arcus započinje obnovu nakon dozvole predsjednika Tuđmana iz ožujka 1991., a već su u svibnju 1992. bili vidljivi prvi rezultati. Izgrađena su 52 stana i 17 poslovnih prostora u centru Valpova, a projekt je koštao 100 milijuna DEM. Svjesni ratne situacije i financijskih teškoća građana, iz *Arcusa* su ponudili povoljne uvjete za kreditiranje i plaćanje stanova. Otplata stanova bila je predviđena i na rok duži od dvadeset godina, uz kamatu od gotovo 10 %. *Arcus* je radio po sistemu *ključ u ruke*, čime je kupcima bilo znatno olakšano useljenje.¹⁴ Država je, kako bi pomogla stanovnicima oštećenog dijela grada, donijela uredbe kojima je olakšala isplatu kredita u lokalnoj poslovnici Privredne banke Zagreb. Krediti su davani na pet godina sa 6 % fiksne kamate i šestomjesečnim anuitetnim isplaćivanjem. Kreditima je stanovništvu omogućen novac za obnovu i kupovinu novih stanova.¹⁵

Početkom siječnja 1993. *Arcus* je investirao 1.500.000 DEM u cementaru na putu prema Belišću. Iz Njemačke je uvezeno automatizirano postrojenje za proizvodnju betona koje je bilo pet puta produktivnije od prošlog, zastarjelog pogona, a *Arcus* je tim potezom osigurao veći profit i bržu proizvodnju cementa potrebnog za izgradnju.¹⁶

Robna kuća u centru Valpova, čija je izgradnja počela u ljeto 1992., bila je jedan od poslovnih ciljeva *Arcusa*. Već krajem siječnja 1993. dovršavao se kompleks u koji je uloženo sedam milijuna DEM. Robna kuća gradila se na četiri etaže, sa četiri lokala, namijenjena prodaji. Unutarnje uređenje podrazumijevalo je najbolju opremu i najsuvremenije tehničke dodatke, poput klima uređaja i pokretnih stepenica.¹⁷ Ulaganja u obnovu grada i poljoprivrednog područja Valpova, Našica i Donjeg Miholjca bila su početak novog života tada uništenih i zapuštenih područja.

Međutim, problem je nastao zbog nedostatka novca. Naime, Weissenberger je za svoja ulaganja tražio jamstvo države. Svoje zahtjeve opravdavao je time što je u Hrvatskoj vladalo ratno stanje, zbog čega je ulaganje u nju bilo rizično.¹⁸ Usporedno s financijskim poteškoćama koje su mučile Weissenbergera, situacija se u političkom vrhu Valpova u svibnju 1993. zakomplikirala, što nipošto nije išlo u njegovu korist. Tadašnji gradonačelnik Stjepan Čamagajevac 10. svibnja 1993. uhvaćen je u alkoholiziranom stanju tijekom vožnje.¹⁹ Ovaj incident iskoristio je Branimir Glavaš, tadašnji župan Osječko-baranjske županije, kako bi smijenio Čamagajevca, koji je otvoreno stajao

¹⁴ V. Vazdar, „Povoljno do stanova i poslovnih prostora“, *Glas Slavonije*, 28. VIII. 1992., 10.

¹⁵ V. Mandić, „Krediti za obnovu“, *Glas Slavonije*, 21. I. 1993., 9.

¹⁶ Vidi više u: G. Lautar, „Novo postrojenje“, *Glas Slavonije*, 21. I. 1993., 17.

¹⁷ Figenwald, „Nudim im 650 milijuna DEM, a oni ni slova“, 30-31.

¹⁸ Isto.

¹⁹ S. Čanić, „Ostavka S. Čamagajevca“, *Vjesnik*, 18. V. 1993., 5.

na strani Weissenbergera. Ubrzo potom, Čamagajevac je 17. svibnja 1993. podnio ostavku na sve funkcije koje je imao u Saboru i gradu.²⁰ Ovaj događaj bio je dobar pokazatelj problema koji su potresali HDZ, o kojima će nešto više biti riječi u nastavku teksta.

Početkom veljače 1993. u Hrvatskoj su održani prvi lokalni i regionalni izbori. Na ovim izborima HDZ je nadmoćno pobijedio, no izgubio je kontrolu nad brojnim gradovima, npr. Osijekom, Rijekom i Splitom. Kada govorimo o slučaju *Arcus*, osobito je bio važan poraz HDZ-a u Osijeku i pobjeda kandidata Hrvatske socijalno-liberalne stranke (HSLŠ), Zlatka Kramarića.²¹ Na sjednici Županijske skupštine Osječko-baranjske županije, 15. travnja 1993. potvrđeni su kandidati za sljedeće funkcije: za župana je potvrđen Glavaš, za dožupana Marko Barišin, za predsjednika Županijske skupštine Željko Ronta i za potpredsjednika Županijske skupštine Jozo Rajić.²² Vladimir Šeks, potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske za unutarnju politiku, sudjelovao je na skupštini s namjerom da osigura položaj HDZ-a u Osječko-baranjskoj županiji. Šeks je ovim potezom stao na Glavaševu stranu, što će kasnije Glavašu poslužiti kao *vjetar u leđa* za prozivanje Weissenbergera kao *međunarodnog kriminalca*.²³ Šeksov odlazak u Osijek imao je značajan utjecaj na tadašnja zbivanja u vrhu HDZ-a obilježena sukobima između Šeksa i Stjepana Mesića, predsjednika Hrvatskog sabora. Naime, Mesić je zajedno sa Šutalom i Hrvojem Šarinićem, predsjednikom Vlade Republike Hrvatske, podržavao realizaciju projekta *Arcus*. Međutim, Mesić nije imao dobre odnose s Glavašem, kojeg je jednom prilikom nazvao *malim od kužine*, apostrofirajući ga kao nevažnu osobu.²⁴ Sukob između Mesića i Šeksa intenzivirao se oko slučaja našičke cementare, u kojemu se Mesića optuživalo za zlouporabu položaja jer je svojoj kćeri tim putem osigurao imovinsku korist.²⁵ Navedeni slučaj dobar je primjer prijenosa sukoba s viših na niže instance vlasti.

Unutar stranke problemi se javljaju i prije travnja, popraćeni negodovanjem Čamagajevca, koji je nakon razgovora sa Šutalom odlučio odbaciti odluku da ga izostave s liste kandidata za izbore u Županijski dom Sabora 7. veljače 1993. Nakon što je Čamagajevac podnio ostavku došlo je do odgađanja zakazane sjednice na kojoj se trebalo raspravljati o prihvaćanju ostavke staroga gradonačelnika i izboru novoga. O rješavanju gradonačelničke krize izjasnio se Zdenko

²⁰ Isto.

²¹ Ivica Miškulin, *Šeks. Politička biografija* (Zagreb: Alfa, 2017), 378.

²² HDZ, Tajništvo, HDZ / Privremeni županijski odbor / Osječko-baranjska županija / Izvješće od 20. IV. 1993.

²³ Miškulin, *Šeks*, 378.

²⁴ ZVŠ, HDZ / Predsjedništvo / Zapisnik sa sjednice održane 4. IX. 1993.

²⁵ Isto.

Mužević, predstavnik oporbenih stranaka grada Valpova, koji je smatrao da bi se nova sjednica trebala održati 2. lipnja 1993. i na njoj riješiti problemi nastali ostavkom Čamagajevca.²⁶ O cjelokupnoj situaciji oglasio se i Šutalo. On je smatrao kako je HDZ izvrnut orkestralnom napadu od ljudi koji se nalaze unutar stranke, na čelu s Glavašem.²⁷ Ovakvu situaciju nastojala je iskoristiti oporba, postavljajući Antuna Sauera u prvi plan. U jednom od novinskih intervjua u *Glasu Slavonije*, Sauer je izjavio kako je njegova motivacija za kandidaturu bila želja da pomogne gradu i građanima Valpova.²⁸ Oporba je željela oslabiti HDZ, koji je u tom trenutku imao većinu u gradskom vijeću. Sauer je bio direktor Poljoprivrednog kombinata Valpovo, zbog čega je bio važna osoba o kojoj su ovisile sudbine brojnih vijećnika koji su bili usko povezani s njegovim radom.²⁹ Međutim, predstavnici valpovačkog HDZ-a tražili su alternativu demokratski izabranom Čamagajevcu. Radoslav Jurić, predsjednik Gradskog vijeća grada Valpova, Petar Jurlina, predsjednik privremenog odbora HDZ-a, i Čamagajevac stali su uz Weissenbergera s obrazloženjem da je to čovjek koji je već uložio velike količine kapitala u Valpovo, čime je značajno utjecao na razvoj toga kraja.³⁰ Na suprotnoj strani našao se Sauer. On je postao gradonačelnički kandidat oporbe, čime je iznenadio dojučerašnje kolege iz HDZ-a.

Kako bi razjasnili zamršenu situaciju koja je vladala u Valpovu, privremeni Gradski odbor HDZ-a Valpovo, na čijem čelu je bio Jurlina, odlučio je sazvati konferenciju za novinare. Na konferenciji je objavljeno pismo u kojemu su se nalazili argumenti za Weissenbergerovu kandidaturu i protuargumenti za Sauera. Ponovno je istaknuta važnost Weissenbergera za Valpovo i njegovi projekti. Sauer su optužili da je svojim radom doveo poljoprivredni kombinat u teško stanje te da nije pokrenuo niti jedan novi projekt.³¹ Optužbe na Sauerov račun potaknule su Šutala da pokrene inspeksijski nadzor.

Politički konflikt koji se razvio oko izbora novoga gradonačelnika napokon je završio 9. lipnja 1993. Na sjednici Gradskog vijeća Weissenberger je pobijedio s 14 glasova, dok je njegov protukandidat Sauer dobio 12 glasova.³² Prije početka sjednice mogle su se čuti brojne optužbe na Weissenbergerov račun, potaknute brojnim anonimnim pričama i pismima. O važnosti sjednice govori nenajavljeni dolazak Glavaša, koji je mnoge iznenadio i zbog kojega je

²⁶ V. Mandić, „Do kada bez gradonačelnika“, *Glas Slavonije*, 1. VI. 1993., 15.

²⁷ V. Mandić, „Orkestralni napad na HDZ“, *Glas Slavonije*, 2. VI. 1993., 17.

²⁸ Isto.

²⁹ Mirko Sajler, „Pritisci, ucjene i prijetnje“, *Vjesnik*, 5. VI. 1993., 4.

³⁰ Isto.

³¹ V. Mandić, „Da građani znaju istinu“, *Glas Slavonije*, 7. VI. 1993., 6.

³² Nada Stanković i Valentina Mandić, „Gradonačelnik (ipak) Weissenberger“, *Glas Slavonije*, 10. VI. 1993., 6.

zasjedanje kasnilo. Glavni problem na sjednici Gradskog vijeća bio je nedolazak vijećnika Tadića. Naime, Tadić se tada nalazio u Osijeku, te je na putu prema Valpovu zaspao na benzinskoj postaji.³³ Predsjednik imunitetno-mandatne komisije Josip Orešković predložio je Franju Vargu umjesto Tadića.³⁴ Čamagajevac je iskoristio tu priliku optuživši Glavaša i oporbu da je nedolazak vijećnika namješten proces kako bi odabir Weissenbergera bio zaustavljen.³⁵ Unatoč tome što je Glavaš bio član HDZ-a, odlučio je surađivati s oporbom protiv Weissenbergera, koji bi svojim dolaskom na gradonačelničku funkciju narušio njegovu političku moć. Također, ne smijemo smetnuti s uma kako su članovi gradskog vijeća Šutalo, Jurlina i Čamagajevac bili Mesićevi oponenti, što je pogoršalo odnos već ionako zavađenih strana. Sjednicu je završio Weissenberger svečanom prisegom i kratkim govorom zahvale.³⁶

Početak afere *Arcus* i politička kriza u Valpovu

Smjena dotadašnjeg čelnog čovjeka Valpova, Čamagajevca, i odabir Weissenbergera označili su novi period dotada već teškog stanja unutar HDZ-a. Sukobljeni interesi doveli su do situacije da je vladajuća stranka u gradu ostala u nemogućnosti da donese odluke važne za normalno funkcioniranje grada.

Glavaš je neslaganje s Weissenbergerovom kandidaturom izrazio već krajem svibnja 1993. kada je Iviću Pašaliću, članu Predsjedništva HDZ-a, poslao dopis u kojem je izrazio sumnju u Šutalov prijedlog da se uvaži njegova kandidatura.³⁷ Projekt *Arcus* dobio je podršku predsjednika Tuđmana. Problem se pojavio kada je Weissenberger zatražio garanciju Vlade za kredite koje bi *Arcus* podizao od banaka. Uobičajena praksa bila je da država ne daje garanciju za privatni kapital jer bi to moglo izazvati negativne konotacije i optužbe da se privilegije daju samo jednom poduzetniku. Garancije koje bi se omogućile *Arcusu* bile bi u ukupnom iznosu jednake tadašnjim cjelokupnim deviznim pričuvama Republike Hrvatske. Hrvoje Šarinić, predstojnik Ureda predsjednika Republike Hrvatske, zajedno je s predsjednikom Tuđmanom odlučio podržati projekt. S druge strane postojala je skupina na čelu s Mesićem, predsjednikom Predsjedništva SFRJ, i Josipom Manolićem, šefom Ureda za zaštitu ustavnoga poretka, koja projekt nije prihvaćala, zbog čega je postojala određena nesigurnost unutar vladinih struktura.³⁸

³³ Marko Franjić, „Slučaj uzornoga grada“, *Danas*, 25. VI. 1993., 26.

³⁴ Stanković i Mandić, „Gradonačelnik (ipak) Weissenberger“, 6.

³⁵ Franjić, „Slučaj uzornoga grada“, 26.

³⁶ Stanković i Mandić, „Gradonačelnik (ipak) Weissenberger“, 6.

³⁷ HDZ, Tajništvo, HDZ / Privremeni županijski odbor Osječko-baranjske županije / Predsjednik / Dopis upućen 17. V. 1993.

³⁸ ZVŠ, HDZ / Predsjedništvo / Zapisnik sa sjednice održane 4. IX. 1993.

Nakon Weissenbergerova dolaska u Valpovo dodijeljeno mu je 20 tisuća hektara zemlje te omogućene olakšice od strane tadašnjeg gradonačelnika Čamagajevca. Projekt je od početka podržao Šutalo, što je kasnije iskoristio Glavaš u svojim napadima na Weissenbergera i njegove suradnike. U lipnju 1993. Glavaš je započeo medijsku kampanju protiv političkog vrha u Valpovu. Šutalo i Čamagajevac optuživati su Glavaša za razbijanje lokalnog HDZ-a, suradnju s oporbom i pokušaj postavljanja svoga poslušnika na čelo Valpova.³⁹ Glavaš i Šutalo su bili dva sukobljena simbola političke moći. Glavaš je pod svaku cijenu htio zadržati moć i položaj. Kao župan imao je važnu ulogu u političkom životu Osječko-baranjske županije. Šutalo je bio savjetnik u Uredu predsjednika te je na temelju toga imao utjecaj. Njegova politička aktivnost u Valpovu zasmetala je Glavašu, koji je do tada imao neospornu vlast. Glavaševa autoritativnost došla je do izražaja prilikom izbora gradonačelnika Valpova, gdje je htio postaviti Sauera. No, suprotstavila mu se druga strana sa Šutalom i Čamagajevcem, čiji je kandidat Weissenberger na kraju odnio pobjedu. Središnjica HDZ-a stala je uz Šutala, a sukob je s lokalne razine prerašao na državnu, potaknuvši dodatno stare netrpeljivosti.⁴⁰ U intervjuu za *Glas Slavonije* 10. lipnja 1993. Glavaš je izjavio kako zna za nezakonite poslove koje su obavljali Šutalo, Čamagajevac i Jurlina. Djelovanje lokalnog HDZ-a bilo je dirigirano od Šutala iz Zagreba, a sve su u djelo provodili Jurlina i Čamagajevac.⁴¹ Šutalo je Pašaliću uputio dopis u kojem je optužio Glavaša da je glavni problem stranke jer se koristi lažima kako bi ostvario političku prevagu.⁴² Istaknuo je kako je njegov glavni cilj uspostavljanje apsolutne moći u stranci i Valpovu. Ono na što se Šutalo posebno osvrće jest pitanje kako takav čovjek može biti na čelu Županije i Županijskog odbora HDZ-a.⁴³

Unutarstranačke frakcije, dolazak financijske policije i medijski senzacionalizam

Afera *Arcus* potresla je vrh HDZ-a, unutar kojeg su se formirala dva suprotstavljena pola. S jedne strane bio je Glavaš, a s druge Čamagajevac, Jurlina i Šutalo. Tuđman je odlučio na sjednici Predsjedništva HDZ-a održanoj 4. rujna 1993. progovoriti o problemima u stranci i načinu na koji bi ih trebalo riješiti, a dotaknuli su se i rješavanja afere *Arcus*.⁴⁴ Na kraju sjednice, Tuđman se jasno izjasnio kako neće dopustiti nikakve podjele unutar stranke. S obzi-

³⁹ Franjić, „Slučaj uzornoga grada“, 27.

⁴⁰ Franjić, „Slučaj uzornoga grada“, 27.

⁴¹ Nada Stanković, „Čistim žito od kukolja!“, *Glas Slavonije*, 10. VI. 1993., 7.

⁴² HDZ, Tajništvo, Tomislav Šutalo: pismo od 23. VII. 1993.

⁴³ ZVŠ, HDZ / Predsjedništvo / Zapisnik sa sjednice održane 4. IX. 1993.

⁴⁴ Isto.

rom na gospodarske okolnosti u kojima se Hrvatska nalazila 1993., Tuđman je naveo kako je potrebno nastaviti s projektom *Arcus*, a eventualne nepravilnosti do kojih je došlo treba prepustiti sudu.⁴⁵

Nakon što je Weissenberger stupio na gradonačelničko mjesto, Glavaš je odlučio poslati prijedlog Financijskoj policiji da se započne kontrola financijskih poslova *Arcusa*.⁴⁶ Nekolicina građana već se u svibnju aktivirala protiv rada *Arcusa* šaljući pismo Tuđmanu, navodeći pritom nezakonite radnje u *Arcusu*. Kada je započela obnova valpovačkog dvorca, srednje škole i središta grada, iz Valpovačkog fonda za stambeno-komunalnu djelatnost na račun grada uplaćeno je 250 tisuća DEM. Republički fond za obnovu i razvoj za istu je svrhu izdvojio 300 tisuća DEM. Razvile su se sumnje da je taj novac prebačen na račun *Arcusa* i iskorišten u nepoznate svrhe. Iako se to samo nagađalo, nitko od lokalnog političkog vrha i *Arcusa* o tome se nije očitovao. Jedina osoba koja je javno istupila u medijima bio je Čamagajevac. Istaknuo je kako je Valpovo otvorilo svoja vrata stranim ulagačima i da su se svjesno kršili zakoni kako bi se olakšao početak ulaganja.⁴⁷

Glas Slavonije bio je pod utjecajem Glavaša, te je u skladu s time tijekom ljetnih mjeseci 1993. pratio i stanje u Valpovu, koje je potresala unutarstranačka kriza. *Arcus* je bio izložen medijskom linču, a nekadašnje idealiziranje Weissenbergova pothvata je nestalo. Naime, 26. srpnja 1993. u redakciju *Glasa Slavonije* stigla je neobična faks poruka. Predstavnici *Arcusa* zaprijetili su *Glasi Slavonije* da će podići tužbu ukoliko ne prestanu s lažnim optužbama. Slično pismo poslali su 25. lipnja 1993., kada su upozorili na štetu koja je nanesena *Arcusu* napadima na Weissenbergera i cijeli projekt. Procijenili su kako je šteta koja je nanesena *Arcusu* iznosila oko 10 milijuna DEM. Poruka je poslana netom prije nego što je iz Okružnog državnog odvjetništva iz Osijeka došla obavijest kako je podignuta optužnica protiv devetero ljudi iz *Arcusa* koji su bili optuženi za kriminal.⁴⁸ Weissenbergerova reakcija bila je očekivana, budući da je nešto ranije tijekom lipnja u *Arcusu* došla financijska policija. S obzirom na okolnosti, *Arcus* je 27. srpnja 1993. odbacio mogućnost daljnjih inozemnih ulaganja. Kako Glavašev poziv financijskoj policiji ne bi ostao prazno slovo na papiru pokazalo je i pokretanje istražnog postupka u Državnom odvjetništvu u Osijeku, čime je Glavaš htio dokazati svoje optužbe utemeljenima. Prema Glavaševim riječima, Weissenberger nije došao u Hrvatsku iz ljubavi prema domovini, već je nastojao iskoristiti tešku situaciju i doći do imovinske koristi.⁴⁹

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ „Uskoro nalazi financijske policije“, *Glas Slavonije*, 3. VII. 1993., 7.

⁴⁷ Zdenko Dravinski, „Od podzemlja do gradonačelnika“, *Glas Slavonije*, 24. VII. 1993., 7.

⁴⁸ Z. D., „‘Arcus’ prijeti ‘Glasi Slavonije’“, *Glas Slavonije*, 26. VII. 1993., 7.

⁴⁹ S. S., „Panični i ucjenjivački potezi Franza Weissenbergera“, *Glas Slavonije*, 28. VII. 1993., 11.

Dolazak financijske policije u *Arcus* označio je prestanak rada na *Pilot-projektu*. O radu Financijske policije odlučili su se izjasniti čelni ljudi *Arcusa*. U izvještaju su inspekciju nazvali *Glavaševom*, jer su se inspektori prilikom nadzora firme osorno ponašali prema zaposlenicima. Naveli su kako su inspektori pokazivali vatreno oružje te prijetili i vršili pritisak na čitavo poduzeće i kupce. Kupci su morali otići u Osijek, gdje im je navodno nametana dokumentacija o nelegalnoj prodaji stanova, te su se morali izjasniti protiv poduzeća.⁵⁰

Temeljem odluke financijske policije, poduzeće je prestalo raditi. Situaciju su dodatno pogoršali ratna razaranja te manjak financijskih sredstava i radnih mjesta. Radnici *Arcusa* usprotivili su se zatvaranju poduzeća. Suspenzija Marijana Goluske, poslovođe na gradilištu *Arcusa*, potaknula je negodovanje radnika.⁵¹ Njegovu smjenu proveo je rukovoditelj kadrovske službe, Ivan Petrović. Goluska je otpušten zbog nemara, napuštanja gradilišta i samovolje koja je uzrokovala stagniranje rada na gradilištu. Iako su razlozi bili navedeni u službenim papirima, oni nisu imali utemeljenost u stvarnim činjenicama.⁵² Samo dva dana nakon smjene Goluske, u *Glasu Slavonije* izašao je članak *Otvorena pandorina kutija*. U članku je Goluska naveo razloge zbog kojih je smijenjen. Naime, nakon što su se problemi u poduzeću počeli nakupljati odlučio je saznati sve o poslovanju poduzeća. Međutim, nije mogao dobiti niti jedan dokument vezan uz vlasništvo *Arcusa*, novčano stanje poduzeća i o odnosima koje je poduzeće imalo s inozemnim i hrvatskim partnerima. Uočio je kako nije postojao pravilnik o odnosu radnika i poduzeća, iako je po zakonu trebao postojati. Bez pravilnika, poduzeće je moglo manipulirati brojem radnika i isplata plaća. Sindikat u *Arcusu* nije postojao, čime su radnička prava bila ugrožena. Goluska je tražio od Ivanovića da mu dodijeli akte koji se odnose na poslovanje poduzeća, no ovaj je to odbio. Goluskina reakcija u novinama i ostali problemi koji su se nagomilali natjerali su čelnike *Arcusa* da donesu pravilnik, kako bi se izbjegli dodatni problemi s radnicima i financijskom policijom.⁵³

Iako to nije javno pokazivao, Weissenberger se u kratkom dopisu Pašaliću požalio kako više ne može biti gradonačelnik zbog prevelikog pritiska na njega i poduzeće. Navodio je prijetnje, ucjene i anonimna pisma koja su mu svakodnevno stizala. Weissenberger je molio za hitan termin sastanka te je naglasio kako *ostaje vjeran HDZ-u*.⁵⁴ Odlučio je blokirati žiro račun grada, koji

⁵⁰ K. M., „Način rada Glavaševe inspekcije“, *Glas Slavonije*, 28. VII. 1993., 7.

⁵¹ V. M. i L. S., „Protest zbog suspenzije“, *Glas Slavonije*, 28. VII. 1993., 7.

⁵² Isto.

⁵³ Z. D., „Otvorena pandorina kutija“, *Glas Slavonije*, 30. VII. 1993., 7.

⁵⁴ HDZ, Tajništvo, HDZ / Osječko-baranjska županija / Grad Valpovo / Gradonačelnik / Franjo Weissenberger / Dopis upućen 24. VII. 1993.

je prema podacima Zavoda za platni promet iznosio jednu milijardu dinara. Zanimljivo je primijetiti da je bio blokiran račun grada, a ne *Arcusa*. Potaknut ovakvim tijekom situacije, Glavaš je u *Glasu Slavonije* likovao tvrdeći kako je upozoravao na Weissenbergera, koji je sve vrijeme bio u sukobu interesa.⁵⁵ Blokadom računa radnici *Arcusa* ostali su bez plaća, a gospodarski život grada je zaustavljen. Iz navedenih činjenica evidentno je kako je Weissenberger radnike *Arcusa* plaćao preko gradskog računa, čime je zlorporabio gradonačelničku poziciju, prekršio zakone i ugrozio financijsku stabilnost grada. Osim toga, naveo je kako grad nije bio u stanju naplatiti *Arcusova* potraživanja, čime mu se otvorila mogućnost da prisili državu na intervenciju. Glavaš je konstatirao kako je nemoguće da Weissenberger bude gradonačelnik i vlasnik poduzeća.⁵⁶ Tužba protiv *Arcusa*, koju je podnijelo Državno odvjetništvo 22. srpnja 1993., pokazala je kako su novčana sredstva u iznosu od 411 tisuća DEM bila prebačena iz općinskog Fonda za financiranje stambene i komunalne djelatnosti na privatni račun *Arcusa*. Problemi političke naravi bili su popraćeni velikom neduomicom oko poslovanja poduzeća. Sredstva koja su dodijeljena gradu za obnovu dvorca nestala su. Nakon što je poduzeće zatvoreno odlukom Financijske policije i Državnog odvjetništva radovi su prestali, a neriješeni imovinsko-pravni odnosi postavili su pitanje tko kome duguje, *Arcus* općini ili općina *Arcusu*.⁵⁷

Oslabljena moć Weissenbergera na površinu je izbacila brojne zanimljivosti vezane uz njegov život prije dolaska u Hrvatsku. Osoba koja je iznenada progovorila bila je Ružica Matoušek, Weissenbergerova suradnica i suvlasnica *Arcusa*. Njezin ulog bio je najveći, te je bila gotovo stopostotni vlasnik poduzeća. Mediji navode kako o poslovanju *Arcusa* nije znala ništa. Pri registraciji poduzeća 28. rujna 1990. i osnivanju *Arcus-Holdinga* 31. prosinca 1992. na popisu ulagača stajalo je njezino ime jer Weissenberger nije imao hrvatsko državljanstvo, koje je po zakonu trebao imati. Matoušek je bila naslovljena kao vlasnica, a tek kasnije je shvatila kako ju je Weissenberger zapravo iskoristio da preko nje upiše poduzeće. Falsificirao je njezine potpise i preuzeo kontrolu nad poslom.⁵⁸ Matoušek je za *Glas Slavonije* 5. kolovoza 1993. dala intervju u kojem je navela neke od razloga njezinog odlaska iz Valpova. Naime, Weissenberger je, prema njezinim navodima, bio autoritativna osoba koja je svima oko sebe nametala svoje mišljenje. Sve veći financijski problemi u poduzeću natjerali su Weissenbergera na likvidacije protivnika koji su mu sprječavali siguran bijeg od problema koji su se u *Arcusu* počeli nagomilavati s dolaskom

⁵⁵ S. S., „Franz Weissenberger blokirao gradski žiro račun“, *Glas Slavonije*, 31. VII. 1993., 7.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ V. M., „Sporna obnova dvorca“, *Glas Slavonije*, 30. VII. 1993., 7.

⁵⁸ Svetozar Sarkanjac, „Bila sam sluškinja Franca Weissenbergera“, *Glas Slavonije*, 4. VIII. 1993., 7.

financijske policije i medijskim pritiscima dirigiranima od Glavaša. Matoušek navodi kako je ona bila smetnja koje se Weissenberger želio riješiti. Matoušek je posebno istaknula kako su je Weissenberger i Šutalo nagovarali da potpiše dokument kojim bi potvrdila da je bila izložena progonima ljudi koji su radili za Glavaša. Zajedno sa Šutalom trebala je otići kod Ivana Jarnjaka, ministra unutarnjih poslova, i predati taj dokument te posvjedočiti kako bi potvrdila priču. Na pitanje novinara o odnosu Weissenbergera prema njoj i suradnicima, odgovorila je: *ako ne igrate njegovu igru, onda vas nema. On je takav čovjek. Ili vas tako upropasti da nemate život.*⁵⁹ *Iako je Matoušek iznijela kako nije znala za brojne ugovore na koje je Arcus stavljao njezino ime, ne možemo njezine tvrdnje uzimati apsolutno istinitima. Također, moramo uzeti u obzir i vrijeme kada je Matoušek započela medijsku kampanju protiv dojučerašnjeg partnera Weissenbergera. Važno je uočiti kako se Weissenberger i Šutalo nikada nisu izjasnili oko slučaja Matoušek i optužbi na njihov račun, čime su možebitno dali znak kako je Matoušek bila u pravu.*

Smjena gradonačelnika i novi izbori u Valpovu

Nakon niza problema koji su izbili zbog Weissenbergerova upravljanja Valpovom sve češće se tražila njegova ostavka. Jedan od prvih javnih poziva bio je upućen od županijske uprave Osječko-baranjske županije. Na prvoj sjednici županijske uprave, održanoj 30. srpnja 1993., naveli su nekoliko razloga na temelju kojih su zahtijevali razrješenje Weissenbergera s funkcije gradonačelnika.⁶⁰ Kao prvi razlog naveli su da nije uspostavljeno Gradsko poglavarstvo, zbog čega nije postojalo tijelo koje bi nadziralo rad gradonačelnika. Drugi razlog bio je Weissenbergerovo obnašanje funkcije gradonačelnika i direktora *Arcusa*, čime je bila ostvarena mogućnost zlouporabe položaja. Naveli su i veliki dug općine u iznosu od jedne milijarde hrvatskih dinara, a stvoren zbog toga što je bila jamac i naručitelj različitih komunalnih poslova, koje je izvodio *Arcus*. Zbog svega navedenog zatraženo je da se prilikom inspekcijuskog nadzora provede detaljna i nepristrana istraga. Osim toga, istaknuto je kako ovakva situacija sprečava normalan rad lokalne samouprave. Na sjednici Gradskog vijeća Valpova 6. kolovoza 1993. dolazi do konačnog raspleta situacije koja je započela Čamagajevčevom ostavkom.⁶¹ Središnji događaj bila je Weissenbergerova neopoziva ostavka, koju su vijećnici jednoglasno prihvatili.⁶² Na prijedlog Jurića, predsjednika Gradskog vijeća, odlučeno je da se u

⁵⁹ Sarkanjac, „Zašto sam pobjegla iz Valpova“, 8.

⁶⁰ Sarkanjac, „Zahtijevamo razrješenje valpovačkog gradonačelnika Franza Weissenbergera“, 2.

⁶¹ V. M., „Da li danas novi gradonačelnik?“, *Glas Slavonije*, 6. VIII. 1993., 32.

⁶² V. Mandić, „Weissenberger podnio ostavku“, *Glas Slavonije*, 7. VIII. 1993., 32.

roku mjesec dana izabere novi kandidat za gradonačelnika. U međuvremenu je gradonačelničku funkciju obnašao Slavko Barić, zamjenik gradonačelnika.

Iako je podnio ostavku, situacija oko Weissenbergera i *Arcusa* nije se stišavala. Ovaj put u središte interesa došla je zgrada nesuđene *Arcusove* banke. Naime, ta moderno uređena zgrada prodana je 16. listopada 1992. Katici Sekalec, bliskoj suradnici Weissenbergera, za 20 tisuća DEM, iako je prava vrijednost zgrade bila oko dva milijuna DEM, čime je država bila oštećena za 120 tisuća DEM poreza.⁶³ Osim banke, u centru pažnje već je neko vrijeme bila i uništena stara gradska jezgra Valpova, o čemu se očitovao i Srećko Lovrinčević, pomoćnik ministra graditeljstva. Jedan dio Valpova je od 1969. registriran kao spomenik kulture, a sukladno ovoj odluci, 1982. usvojen je urbanistički plan kojim su uređena načela nove gradnje.⁶⁴ Tijekom 1990. dolazi do izmjene Provedbenog urbanističkog plana (PUP-a), čime se išlo na ruku *Arcusu* i njegovu vlasniku. O svemu se očitovalo Ministarstvo kulture, koje je u ožujku 1991. upozorilo na potrebu konzervatorsko-urbanističke dokumentacije za izmjene i dopune PUP-a, no pošto je to izostalo, 6. lipnja 1991. donesena je odluka o obustavi radova na prostoru zaštićene gradske jezgre.⁶⁵ Usprkos zabrani, *Arcus* u razdoblju od 7. do 12. srpnja 1991. provodi rušenje kuće Desaty, čime je nanosena nepopravljiva šteta. Najparadoksalnije je to što Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka, na čelu s Ninoslavom Sebelićem, 9. studenog 1991. donosi dopuštenje za rušenje još šest zgrada unutar zaštićenog područja. Iako je Ministarstvo kulture 12. ožujka 1992. uputilo dopis Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka, već je bilo kasno jer je nanosena nepopravljiva šteta. U cijelu priču bili su upleteni Čamagajevac i Šutalo, koje je Lovrinčević optuživao da su zloupotrijebili položaj i na taj način omogućili Weissenbergeru da provede svoje planove u djelo.⁶⁶ Kao najbolji primjer zloupotrebe treba navesti građevinsku dozvolu koja je izdana 10. srpnja 1992.⁶⁷ Građevinskom dozvolom, na kojoj je bio Čamagajevčev potpis, pokušalo se legalizirati nelegalne graditeljske zahvate u centru grada.⁶⁸ Rješenje je bilo poništeno 18. rujna 1992. jer se nije poklapalo s tadašnjim zakonima o gradnji objekata i zakonima o zaštiti spomenika kulture.

⁶³ Z. Dravinski, „Banka prodana za 20.000 DEM“, *Glas Slavonije*, 14. VIII. 1993., 26.

⁶⁴ Srećko Lovrinčević, „Devastirana povijesna jezgra Valpova“, *Glas Slavonije*, 19. VIII. 1993., 7.

⁶⁵ Srećko Lovrinčević, „Struka u službi destrukcije“, *Glas Slavonije*, 21. VIII. 1993., 7.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Građevinska dozvola broj UP/II-361-03/92-01/31, u: Lovrinčević, „Struka u službi destrukcije“, 7.

⁶⁸ Lovrinčević, „Struka u službi destrukcije“, 7.

Petar Šale, javni pravobranitelj Republike Hrvatske, ustvrdio je na konferenciji za novinare kako je nakon kontrole rada javnog pravobranitelja u Valpovu utvrđeno niz nepravilnosti.⁶⁹ Šale je najavio smjenu Ružice Gagro, koja kao općinski pravobranitelj nije štitila pravni poredak Republike Hrvatske i bila je u sukobu interesa. Naime, Gagro je bila supruga tehničkog direktora *Arcusa*.⁷⁰ Dakle, moglo bi se reći kako je Weissenberger zagospodario čitavim gradom. U izvješću Javnog pravobraniteljstva Republike Hrvatske o nalazu u Javnom pravobraniteljstvu bivše općine Valpovo može se čitati o spornoj pretvorbi državnog poduzeća *Izgradnja*, koja široj javnosti nije bila poznata. Sukladno članku 42 Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća, Skupština općine Valpovo bila je dužna osnovati upravni odbor koji bi odlučivao o daljnjem postupku u pretvorbi, a prema članku 41 dobiti suglasnost javnog pravobranitelja prije prodaje.⁷¹ No, Skupština se nije držala niti članka 42 niti članka 41, te je prodala najveći dio imovine *P. T. Metalisu* iz Bizovca i *M. P. Arcus engineeringu* iz Valpova, a zbog nepoštivanja članka 41 ugovor o sklapanju prodaje proglašen je nevažećim.⁷²

U međuvremenu, politički sukob unutar HDZ-a koji je već neko vrijeme trajao između Mesića i Glavaša ponovno je došao do izražaja.⁷³ Prilikom Mesićeva dolaska na *Olimpijadu starih igara* u Brođancima u Slavoniji 29. kolovoza 1993. dočekali su ga grafiti s različitim optužbama, a 31. kolovoza 1993. slike grafita objavljene su u *Glasu Slavonije*.⁷⁴ S obzirom na okolnosti, postojala je opravdana sumnja da je čitav događaj inscenirao Glavaš. Naime, Glavaš je prije dolaska Mesića u Brođance poslao faks-poruku u Sabor u kojoj je predložio da za zaštitu integriteta funkcije predsjednika Sabora pošalju Mesićeva zamjenika.⁷⁵ Glavaš je smatrao da je to najbolji način kako bi se izbjegli mogući incidenti, s obzirom na negativnu reputaciju koju je Mesić imao oko slučaja našičke cementare. No, usprkos Glavaševu upozorenju, Mesić je došao u Brođance. Iako je Glavaš upozoravao na opasnost incidenata, do njih nije došlo. Mesić je u intervjuu za *Vjesnik* naveo kako se na otvaranju *Olimpijade* moglo čuti dva zvižduka, što je očito bio pokušaj organiziranja demonstracija od strane Glavaša.⁷⁶ Nakon što je otvorio *Olimpijadu*, Mesić odlazi u Valpovo, gdje se sastao s predstavnicima grada na čelu s Barićem. Nakon sastanka u gradu Mesić je zajedno sa suradnicima obišao gradilište *Arcusa* i sastao se s Weissenberge-

⁶⁹ Javno pravobraniteljstvo provjeru je obavilo tijekom 17., 18. i 19. kolovoza 1993. VRH, Uprava za imovinskopravne poslove / Izvješće od 9. IX. 1993.

⁷⁰ B. Vrbošić, „Valpovo rasprodano ‘Arcusu’“, *Večernji list* (Zagreb), 21. VIII. 1993., 5.

⁷¹ VRH, Uprava za imovinskopravne poslove / Izvješće od 9. IX. 1993.

⁷² Isto.

⁷³ Aleksa Crnjaković, „Jesu li Slavonci zviždali Mesiću?“, *Vjesnik*, 2. IX. 1993., 14.

⁷⁴ V. Mandić, „Predsjednik sabora u Valpovu“, *Glas Slavonije*, 30. VIII. 1993., 24.

⁷⁵ Crnjaković, „Jesu li Slavonci zviždali Mesiću?“, 14.

⁷⁶ Aleksa Crnjaković, „Što kaže Stipe Mesić? Torbari i gaulajteri“, *Vjesnik*, 2. IX. 1993., 14-15.

rom. Posjet Weissenbergeru bio je određeni znak potpore, koji će kod Glavaša izazvati snažnu reakciju. Na sjednici Županijskog odbora HDZ-a Glavaš je osudio Mesićev postupak, smatrajući ga štetnim za istragu koja se vodila protiv Weissenbergera. Glavaš je u izjavi optužio i Šutala, kojega je smatrao jednim od glavnih krivaca za kršenje Mesićeva protokola, koji je o dolasku predsjednika Sabora telefonski obavijestio v. d. gradonačelnika Valpova.⁷⁷ Glavaš je smatrao da je protokol prekršen zbog činjenice da ga nitko nije obavijestio o dolasku predsjednika Sabora. Na sjednici Poglavarstva Osječko-baranjske županije Darko Tolić, stručni suradnik županijskog tajništva, također je osudio Mesićev posjet i iznio optužbu u kojoj tereti Mesića da je dio političkog kriminalnog klana koji je odgovoran za tešku situaciju u Valpovu.⁷⁸ Mesić je odgovorio o svim optužbama na svoj račun. Smatrao je kako su sve optužbe, upućene od Glavaša neutemeljeni napadi, okarakteriziravši ih kao one iz vremena Rankovića, u kojemu se prvo optuživalo, a tek onda davalo argumente.⁷⁹ Radilo se o Mesićevoj dimnoj zavjesi kojom je nastojao odmaknuti pozornost sa sebe napavši Glavaša da iznosi neutemeljene optužbe na njegov račun.

Priča o Valpovu poprima potpuno nove dimenzije početkom rujna 1993., kada Weissenberger piše dopis Uredu za nacionalnu sigurnost, predsjedniku Županijskog doma Sabora Josipu Manoliću i Ministarstvu vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke. U dopisu Weissenberger iznosi kako je iz užeg kruga Glavaševih suradnika saznao da Glavaš namjerava ubiti bivšu povjericu za strane ulagače, Matoušek.⁸⁰ Ovim ubojstvom bi se riješio stranih ulagača i *Arcusa* iz Valpova. Napominje i to kako ga je veleposlanstvo Savezne Republike Njemačke već upozoravalo da zatraži zaštitu. Njemačka vlada je i prije ovoga dopisa imala važnu ulogu u cjelokupnom slučaju. U diplomatskoj noti, Nijemci su od Vlade Republike Hrvatske tražili zaštitu *Pilot-projekta Stambeno-trgovačkog centra Valpovo*.⁸¹ Svoje mišljenje o akcijama njemačke diplomacije Glavaš je iznio u *Glasi Slavonije* 3. rujna 1993. Smatrao je kako je reakcija iz Njemačke rezultat jednostranog informiranja od strane koja je upletena u slučaj *Arcus*.⁸² Nakon što je saznao za dopis, Glavaš 6. rujna 1993. šalje odgovor u kojem Hrvoja Šarinića, voditelja Ureda za nacionalnu sigurnost, upozorava kako je saznao za Weissenbergerove optužbe, zbog kojih razmišlja podnijeti prijavu, a za glavnog svjedoka planira pozvati Šarinića osobno.⁸³

⁷⁷ Snježana Čanić, „Glavaš: Čin za svaku osudu“, *Vjesnik*, 2. IX. 1993., 20.

⁷⁸ B. Vrbošić, „Mesić u Arcusovu klanu“, *Večernji list*, 2. IX. 1993., 5.

⁷⁹ Zdenka Duka, „Oni priželjkuju Rankovićevo vrijeme“, *Večernji list*, 2. IX. 1993., 5.

⁸⁰ ZVŠ, Osječko-baranjska županija / Župan / Branimir Glavaš / Dopis upućen 6. IX. 1993.

⁸¹ Ratko Bošković, „Moji poslovi moraju ostati tajna: u Hrvatskoj me stalno prate ucjenjivači“, *Globus*, 10. IX. 1993., 7-8.

⁸² B. V., „Nećemo postati ‘banana republika’!“, *Večernji list*, 3. IX. 1993., 4.

⁸³ ZVŠ, Osječko-baranjska županija / Župan / Branimir Glavaš / Dopis upućen 6. IX. 1993.

Nakon sjednice održane 6. kolovoza 1993. i Weissenbergerove ostavke, na poziciju vršitelja dužnosti gradonačelnika Valpova došao je Barić, koji svojim autoritetom i promišljenim postupcima uspješno obavljao svoj posao.⁸⁴ Glavaš, predsjednik Županijskog odbora HDZ-a Osječko-baranjske županije, stoga je smatrao kako bi Barić trebao ostati na funkciji sve dok se ne ostvare uvjeti za izbor novog gradonačelnika. Pojavljuje se više kandidata za novog gradonačelnika, no na kraju je izabran Tomislav Ivić, koji je uživao potporu Gradskog odbora HDZ-a, koji je njegov izbor potvrdio 18. listopada 1993. Istu odluku potvrdio je i Županijski odbor HDZ-a. Ova odluka poslana je 19. listopada 1993. u središnjicu HDZ-a, kako bi je potvrdio glavni tajnik stranke Jure Radić.⁸⁵ Napokon, 22. listopada 1993., održana je sjednica Gradskog vijeća Valpova na kojoj je odlučeno da novi gradonačelnik postane Pašalić. Izabran je s 19 glasova za i 6 suzdržanih.⁸⁶ Na sjednici Gradskog vijeća Valpova 5. studenog 1993. Ivić je iznio prijedlog imenovanja novih članova poglavarstva, koji je jednoglasno potvrđen. Tako su novi članovi postali Marjan Filipović, Ivan Tonković, Zdenko Kovačević, Ivica Berečić, Ladislav Pađen i Vlado Čamagajevac.⁸⁷ Na funkciju drugog dogradonačelnika pretendirali su Đuro Zemljak, zastupnik Hrvatske narodne stranke (HNS) iz Ladimirevaca, i Zdenko Mužević, član HSLS-a. Na kraju je izabran Zemljak. Funkciju dogradonačelnika obnašao je Barić.

Izborom Pašalića, gradonačelnička kriza napokon je završila, ali komplicirana situacija koja se razvila oko *Arcusa* još nije bila gotova. Weissenberger je na konferenciji za novinare održanoj 20. rujna 1993. zaprijetio da će u slučaju nerješavanja problema doći do likvidacije *Arcusa* u Hrvatskoj, a strani ulagači će se povući. Na konferenciji je sudjelovao i savjetnik ambasade Republike Njemačke u Hrvatskoj, dr. Cloud Robert Eilner. Eilner je stao u Weissenbergerovu obranu, čime je potvrdio njemački stav o cjelokupnoj aferi. Istaknuo je kako je u Njemačkoj sasvim normalno ne pričati o investitorima i njihovom izvoru financiranja, dok je Weissenberger u Hrvatskoj bio jako napadan. Stanko Mikulić, načelnik Financijske policije Osječko-baranjske žu-

⁸⁴ HDZ, Tajništvo, HDZ / Predsjednik Županijskog odbora HDZ Osječko-baranjske županije / Branimir Glavaš / Očitovanje o traženoj suglasnosti za izbor gradonačelnika Grada Valpova / Upućeno 1. IX. 1993.

⁸⁵ HDZ, Tajništvo, HDZ / Predsjednik Županijskog odbora HDZ Osječko-baranjske županije / Branimir Glavaš / Suglasnost na kandidaturu prof. Tomislava Ivića za gradonačelnika Grada Valpova / Dopis upućen 19. X. 1993.

⁸⁶ V. M., „Izabran novi gradonačelnik“, *Glas Slavonije*, 23. X. 1993., 32.

⁸⁷ Marijan Filipović, resor financija, Ivan Tonković, resor društvenih djelatnosti, Zdenko Kovačević, resor gospodarstva, Ivica Berečić, za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, Ladislav Pađen, za građevinarstvo i stambeno-komunalnu djelatnost i Vlado Čamagajevac, za zdravstvo i socijalnu skrb. V. Mandić, „Izabrano poglavarstvo i dogradonačelnik“, *Glas Slavonije*, 8. XI. 1993., 8.

panije, smatrao je kako se njihov rad u *Arcusu* od početka otežavao zbog Weissenbergerova pritiska i snažnog utjecaja Veleposlanstva Savezne Republike Njemačke, čime je dignitet institucije policije doveden u pitanje.⁸⁸

Do sad se moglo vidjeti kako se u *Arcus* uključilo mnogo različitih strana, svaka sa svojim interesom i zadatkom. Od financijske policije i političkog vrha Hrvatske do Veleposlanstva Savezne Republike Njemačke i radnika, koji su na kraju najviše ispaštali. No, usprkos svim optužbama, Weissenberger je i dalje isticao kako će zbog ovakvog ponašanja Hrvatska izgubiti svaku šansu da dođe do stranih ulaganja koja bi potaknula jači razvoj i otvaranje novih radnih mjesta. Ipak, Weissenbergerove se prijetnje nisu obistinile. Naime, mnoge u Hrvatskoj je obradovala vijest kako je treći najveći koncern na svijetu, *Bayer*, potpisao ugovor sa osječkom tvrtkom *Agros* iz sastava *Novalić-holding*.⁸⁹ Osijek je od Valpova udaljen oko trideset kilometara, čime su pokazali da je ulaganje na ratom ugroženom području itekako moguće. Ovo ulaganje je mnogima dalo nadu u oporavak, a sve Weissenbergerove prijetnje pale su u vodu.

Šutalo, bivši savjetnik za unutarnju politiku Ureda predsjednika, krajem 1993. zatražio je da se na dnevni red sjednice Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske uvrsti točka o osnivanju istražnog povjerenstva čiji bi glavni zadatak bio upoznati Sabor i javnost sa stvarnim činjenicama vezanima za *Pilot-projekt Valpovo*. U obrazloženju navodi kako je slučaj *Arcus* montirana i lažna afera, kojom je Hrvatskoj nanesena materijalna i politička šteta, a svi oni koji su sudjelovali u tome zloupotrijebili su svoj položaj, zbog čega je glavni zadatak povjerenstva bio prikupiti sve dostupne materijale i pokrenuti raspravu kojom bi se razjasnile neke stvari.⁹⁰ Zanimljivo kako je u Saboru do tada bila osnovana samo jedna posebna komisija, čiji je glavni zadatak bio utvrđivanje stanja u javnom poduzeću *Hrvatske šume*.⁹¹

Rasplet krize u Valpovu

Završetkom 1993. završava najintenzivnije razdoblje afere *Arcus*. Nastupa doba u kojem je došlo do polaganog raspleta situacije. Zbog niza zavrzlama koje su pratile slučaj *Arcus*, čitav problem je poprimio međunarodne impli-

⁸⁸ B. Vrbošić, „‘Arcus’ skriva račune“, *Večernji list*, 22. IX. 1993., 7.

⁸⁹ Ivan Dragić, „Bayerov aspirin za Weissenbergera“, *Glas Slavonije*, 20. XI. 1993., 3.

⁹⁰ HDZ, Tajništvo, HDZ / Sabor Republike Hrvatske / Zastupnički dom Sabora / Zastupnik Tomislav Šutalo / Prijedlog jedne točke dnevnog reda sjednice Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske / Upućeno 12. XII. 1993.

⁹¹ Ratko Bošković, „Župan Glavaš uveo je u Slavoniju strahovladu i gangsterizam“, *Globus*, 31. XII. 1993., 9-10.

kacije, zbog čega je Vlada izrazila želju za njegovim bržim rješavanjem.⁹² Krajem travnja 1994. u Valpovo je došla vladina komisija na čelu s Antom Stojanom i Nikolom Olamom, što je označilo svojevrsni početak neposrednog angažiranja Vlade u rješavanju slučaja *Arcus*.⁹³ Kako bi konačno riješio problem, krajem kolovoza Ivić Pašalić se našao s premijerom Nikicom Valentićem, resornim ministrima i vladinom komisijom, a zaključeno je da će se na sljedećoj sjednici Vlade raspravljati o donošenju nacрта sporazuma o kojemu će se raspravljati na gradskom vijeću.⁹⁴ Na gradskom vijeću održanom početkom studenog 1994. Čamagajevac je predložio da se održe izvanredne tematske sjednice na kojima bi se raspravljalo o gospodarskom stanju Valpova, a slučaj *Arcus* bio bi jedna od središnjih tema, na kojoj bi sudjelovali i predstavnici županije i Vlade.⁹⁵ Bolja vremena za Valpovo najavljuje i Pašalić. On je četvrta osoba koja je došla na čelo Valpova u samo jednoj godini. Gradonačelnik je po pitanju Valpova bio vrlo optimističan jer je premijer Valentić najavio sastanak svih zainteresiranih strana o nagodbi.⁹⁶ Osim toga, u Valpovu su bili pokrenuti novi projekti, a kao dva najznačajnija svakako su SOS Dječje selo u Ladimirevcima i vodocrpilište u Jarčevcu.⁹⁷

Iako se već 1994. najavljivalo razrješenje problema, do toga tada nije došlo. Problem se rješava tek 1995. Tako je 8. ožujka 1995. održana sjednica Poglavarstva grada Valpova na kojoj je prihvaćen prijedlog sporazuma koji je sastavila Direkcija za javne investicije. Izuzet je jedino članak 6, koji se ticao garaža i parkirališta.⁹⁸ Vlada se obvezala da će platiti sve obveze grada prema *Arcusu*. Problemu garaža i parkirališta doskočilo se tako da se provelo etažiranje parkirališta. Ovim rješenjem *Arcusu* je pripala donja, a gradu Valpovu gornja etaža parkirališnog prostora.⁹⁹ Konačno je riješena i posljednja prepreka za sklapanje sporazuma. Slučaj *Arcus* napokon je riješen 26. studenog 1995. Potpisnici sporazuma bili su Ivić, gradonačelnik grada Valpova, Frano Gagro i Ivan Petrović, predstavnici *Arcusa*, Petar Đukan, predstavnik Vlade, i Srećko Lovrinčević, predstavnik Osječko-baranjske županije.¹⁰⁰ Sporazumom se Vlada obvezala da će platiti dug Valpova prema *Arcusu* u iznosu od 1.500.000

⁹² „Šturalove objede Šeksa nisu točne“, *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. i 2. I. 1994., 5.

⁹³ V. M., „Vladina komisija u ‘Arcusu’“, *Glas Slavonije*, 28. IV. 1994., 40.

⁹⁴ V. M., „Nagodba o ‘Arcusu’“, *Glas Slavonije*, 27. VIII. 1994., 40.

⁹⁵ V. Mandić, „Uskoro u ‘Arcusu’ i ‘Valpovu’ D. D.“, *Glas Slavonije*, 7. XI. 1994., 10.

⁹⁶ Valentina Mandić, „Samo još „Arcusova“ sjena nad gradom“, *Glas Slavonije*, 30. XI. 1994., 11.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ V. Mandić, „Uskoro epilog slučaja ‘Arcus’“, *Glas Slavonije*, 9. III. 1995., 32.

⁹⁹ L. Ančić, „Sutra potpisivanje sporazuma“, *Glas Slavonije*, 17. VII. 1995., 12.

¹⁰⁰ Valentina Mandić, „Napokon riješen slučaj ‘Arcus’“, *Glas Slavonije*, 27. XI. 1995., 15.

DEM, čime je grad bio oslobođen svih dugova. Osim toga, *Arcus* se obvezao da će nastaviti izgradnju stambeno-poslovnog središta te završiti uređenje pročelja dvorca Prandau-Normann.¹⁰¹ Krajem 1993. Weissenberger nestaje iz javnog života, izvukavši se od optužbe i odgovornosti. Na temelju pronađenih podataka ustanovljeno je da je preminuo 31. siječnja 2014.¹⁰²

Zaključak

Realizacija projekta *Arcus* predstavlja reprezentativni slučaj za razumijevanje gospodarskog života ratne Hrvatske, posebno sveprisutnog utjecaja politike. Slučaj *Arcus* odvijao se u malom gradiću Valpovu, na prostoru istočne Slavonije. Početkom Domovinskog rata, valpovačko područje bilo je zahvaćeno ratnim razaranja i velikim štetama za grad i čitavo stanovništvo. Postavilo se pitanje tko će i na koji način preuzeti obnovu grada. Hrvatska se nalazila na prijelaznoj točki, odnosno u tranziciji iz planskog u slobodno tržišno gospodarstvo. Weissenberger je bio osoba koja je svojim planovima i idejama unijela osvježene u tadašnje gospodarske prilike. Dolaskom u Hrvatsku započeo je *Pilot-projekt*, a uskoro se odlučio okušati i u politici kandidirajući se za gradonačelnika Valpova. Imao je snažnu potporu Šutala i Čamagajevca, koji su tada bili dio HDZ-a. Na drugoj strani nalazio se Glavaš, kojemu Weissenbergerova pojava nije odgovarala jer je ugrožavao njegovu političku moć i ravnotežu u županiji. Pojava Sauera kao gradonačelničkog kandidata oporbe dodatno je unijela nemir i podjele unutar HDZ-a, te neposredno utjecala na zbivanja u Valpovu. Krucijalni čimbenik bilo je djelovanje vrha države, koji je pokretanjem istrage neposredno eliminirao daljnju provedbu *Pilot-projekta Valpovo*. Tek krajem 1995. potpisan je sporazum kojim je riješen cijeli problem; naravno, kako je već rečeno, uz asistenciju državnog vrha.

Praćenjem situacije u Valpovu možemo uočiti neke od problema s kojima se mlada i tek osnovana Hrvatska suočila. Bili su to problemi gospodarskog kriminala, pretvorbe, nedorečenih zakona, korupcije i političkih partikularizama koji su doveli do niza poteškoća.

Glavni cilj ovog rada bio je analizirati jednu epizodu iz gospodarske aktivnosti devedesetih u Hrvatskoj. Glavni pokretač čitave afere bio je Weissenberger, koji je uz pomoć svojih kolega u politici, Čamagajevca, Jurline i Šutala, iskoristio nesređenu situaciju u Valpovu kako bi realizirao vlastite privatne interese, čime je gotovo uništio grad Valpovo. Afera *Arcus* dobar je

¹⁰¹ Isto.

¹⁰² „Franz Weissenberger: ein Maurer und sein Imperium“, *Bergische Landeszeitung*, <https://www.rundschau-online.de/region/rhein-berg/franz-weissenberger-ein-maurer-und-sein-imperium-3300196> (pristup ostvaren 20. 4. 2018.)

pokazatelj gospodarskih nepravilnosti i malverzacija koje su se odvijale na prostoru novonastale neovisne Republike Hrvatske.

Bibliografija

Neobjavljeni arhivski izvori:

1. Hrvatska (dalje: HR), Zbirka Vladimira Šeksa (dalje: ZVŠ), Zagreb, HDZ, Predsjedništvo, zapisnik sa sjednice održane 4. IX. 1993.
2. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Privremeni županijski odbor Osječko-baranjske županije, izvješće od 20. IV. 1993.
3. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Privremeni županijski odbor Osječko-baranjske županije, dopis upućen 17. V. 1993.
4. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Tomislav Šutalo, pismo od 23. VII. 1993.
5. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Osječko-baranjska županija, grad Valpovo, gradonačelnik Franjo Weissenberger, dopis upućen 24. VII. 1993.
6. HR, Vlada Republike Hrvatske (dalje: VRH), Zagreb, Uprava za imovinskopравne poslove, izvješće od 9. IX. 1993.
7. HR, ZVŠ, Zagreb, Osječko-baranjska županija, župan Branimir Glavaš, dopis upućen 6. IX. 1993.
8. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Predsjednik Županijskog odbora HDZ-a Osječko-baranjske županije Branimir Glavaš, očitovanje o traženoj suglasnosti za izbor gradonačelnika grada Valpova, upućeno 1. IX. 1993.
9. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Predsjednik Županijskog odbora HDZ-a Osječko-baranjske županije Branimir Glavaš, suglasnost na kandidaturu prof. Tomislava Ivića za gradonačelnika Grada Valpova, dopis upućen 19. X. 1993.
10. HR, Arhiv HDZ-a, Zagreb, Tajništvo, Sabor Republike Hrvatske, Zastupnički dom Sabora, zastupnik Tomislav Šutalo, prijedlog jedne točke dnevnog reda sjednice Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske, upućeno 12. XII. 1993.

Periodika:

1. *Arena*, Zagreb, travanj 1992. – lipanj 1994.
2. *Danas*, Zagreb, prosinac 1992. – lipanj 1994.
3. *Glas Slavonije*, Osijek, svibanj 1992. – studeni 1995.
4. *Globus*, Zagreb, siječanj 1992. – prosinac 1994.
5. *Slobodna Dalmacija*, Split, siječanj 1993.
6. *Večernji list*, Zagreb, kolovoz 1992. – studeni 1995.
7. *Vjesnik*, Zagreb, svibanj 1992. – rujan 1995.

Literatura:

1. BARIĆ, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, Golden marketing, Zagreb, 2005.
2. MIŠKULIN, Ivica, *Šeks. Politička biografija*, Alfa, Zagreb, 2017.

Internetski izvori:

1. „Gospodarski kriminal“, <http://www.poslovnih.hr/leksikon/gospodarski-kriminal-1910>, 13. lipnja 2017.
2. „Franz Weissenberger: ein Maurer und sein Imperium“, <https://www.rundschau-online.de/region/rhein-berg/franz-weissenberger-ein-maurer-und-sein-imperium-3300196>, 20. travnja 2018.

Summary**THE *ARCUS* CASE: A CONTRIBUTION TO THE POLITICAL AND ECONOMIC HISTORY OF WAR-RAVAGED SLAVONIA**

This paper analyses the issue of foreign investments in Croatia in the period from 1990 to 1995 using the example of the *Arcus* project that took place in Valpovo in the territory of Slavonia. The *Arcus* project started in 1990 with the objective of improving the economy of this part of Croatia. However, in 1991 Croatia was affected by the destruction of the war, from which the Valpovo area was also not spared. The main investor and executor of the *Arcus* project was Franz Weissenberger, a returnee from Germany. The first part of the *Arcus* project involved the building of the trade centre, the restoration of the Prandau-Normann Castle and residential buildings in Valpovo. The second part of the project comprised the restructuring of agriculture in the Valpovo area, in Donji Miholjac and in Našice. It concerned the launching of organized fruit and vegetable production, turkey breeding and the development of the infrastructure for their sale. The project would have provided five thousand new jobs and an annual foreign exchange revenue of DEM 237 million. Weissenberger's policy and his ties to the political establishment were crucial for the implementation of the project. This was clearly reflected in the mayoral election when Weissenberger was elected new mayor of Valpovo after the resignation of former mayor Stjepan Čamagajevac. At a certain moment, this situation resulted in a conflict of interest because Weissenberger was at the same time owner of *Arcus* and the mayor of Valpovo, hence there was a potential for abuse of office. This entire situation was complicated by conflicts within HDZ (Croatian Democratic Union) in which the key players included Branimir Glavaš, Vladimir Šeks and Stjepan Mesić. One of the reasons behind the conflict was the *Arcus* project. Mesić was head of the faction advocating the project, whereas Glavaš and Šeks strongly disapproved of it. An indication of a solution to the crisis was provided by Slavko Barić, the new mayor of Valpovo. In September 1993 the first legal procedures were initiated; the main objective was to determine whether there had been any irregularities in *Arcus* and the town. The

Arcus case was finally resolved on November 26, 1995. The signatories of the agreement were Tomislav Ivić, the Mayor of Valpovo, Frano Gagro and Ivan Petrović, the representatives of *Arcus*, Petar Đukan, a representative of the government and Srećko Lovrinčević, the representative of the Osijek-Baranya County. With this agreement the government was obliged to clear Valpovo's debt to *Arcus* in the amount of DEM 1,500,000, which is why the town remained debt-free. At the same time *Arcus* bound itself to continue the construction of the residential-business centre and to complete the facade of the Prandau-Normann Castle. Weissenberger disappeared from public life and by doing so avoided accusations and responsibilities. According to information found, it was ascertained that he died on January 31, 2014.

Keywords: *Arcus* project, pilot project Valpovo, economic crime, Croatian Democratic Union (HDZ), foreign investment, Valpovo, Croatian war of independence

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakti autora:

Ante Batistić, student

Preddiplomski studij povijesti Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Ilica 242, 10000 Zagreb

*

Marko Kolić, student

Preddiplomski studij povijesti Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Ilica 242, 10000 Zagreb

e-mail: mkolic@unicath.hr